

Gelukkig, met pensioen? Op zoek naar het Zwitserleven gevoel

Ferry Koster

Referentie: F. Koster (2026), Gelukkig, met pensioen? Op zoek naar het Zwitserleven gevoel, in: K. Caminada, J.H.M. Donders, C.A. de Kam en O.P. van Vliet (red.), *Bestaanszekerheid voor allen – Sleutelen aan de sociale zekerheid in theorie en praktijk (Liber Amicorum Kees Goudswaard)*, Universiteit Leiden: 127-131

Alweer veertig jaar geleden verrijkte pensioenverzekeraar Zwitserleven de Nederlandse taal met de uitdrukking ‘Het Zwitserleven gevoel’.¹ Sinds 1996 is de term zelfs opgenomen in de Dikke van Dale. In de loop van de tijd is de betekenis van dat gevoel wel wat gewijzigd. Waar het in de jaren tachtig draaide om het vooruitzicht op een onbezorgde toekomst, is er nu meer aandacht voor een vitale levensstijl. Dat neemt niet weg dat de uitdrukking nog altijd verwijst naar een periode van welverdiende rust, na een lang werkzaam leven. Want dat is uiteindelijk waar dit gevoel aan appelleert: genieten van de oude dag. Liefst op een zonovergoten strand, zoals ons wordt voorgeschoteld in de reclamespotjes.

De vraag is natuurlijk of er in werkelijkheid wel sprake is van een Zwitserleven gevoel. Dan springt een aantal aspecten van pensioen in het oog. Om te beginnen: het gaat in de basis van de reclames over een verzekering. Dat brengt ons op het terrein van formele pensioenstelsels. Vragen zijn dan bijvoorbeeld hoe het zit met de kwaliteit van die stelsels, hoe pensioenen zijn opgebouwd, hoeveel (financiële) zekerheid het stelsel biedt en wie er toegang toe heeft. Hierover is het nodige gezegd en geschreven (Van Vliet *et al.*, 2012). Een belangrijke vraag is hoe houdbaar bestaande stelsels zijn (Goudswaard *et al.*, 2010). Deze analyses bieden wel enige informatie over de gevoelens van gepensioneerden, maar zij zeggen al met al toch betrekkelijk weinig over hun ‘pensioengesteldheid’. Om erachter te komen hoe goed het met ze gaat, moeten we niet zozeer het pensioenstelsel analyseren, maar veeleer focussen op de geluksgevoelens van gepensioneerden. Hoe staat het in feite met hun Zwitserleven gevoel?

1 Ook al is Zwitserlevengevoel de correcte spelling, ik volg hier de gewoonte deze twee woorden los van elkaar te schrijven.

Van dat gevoel is naar mijn smaak sprake, zodra het geluksniveau van gepensioneerden hoger ligt dan dat van niet-gepensioneerden. Of nog beter: omdat pensioenering over het algemeen betekent dat het werkende leven wordt beëindigd, is vooral sprake van Zwitserleven gevoel wanneer gepensioneerden zich gelukkiger voelen dan werkenden. In deze bijdrage staat het zoeklicht dan ook gericht op deze twee groepen. Landen kennen heel verschillende pensioenstelsels. Het loont de moeite om na te gaan of dat uitmaakt voor het Zwitserleven gevoel van gepensioneerden hier en elders.

Ronde 11 van het European Social Survey (ESS) – met gegevens verzameld in 2023 en 2024 – maakt het mogelijk hier zicht op te krijgen.

Ten eerste bevat deze lijst vragen over tevredenheid met het leven als geheel, en daarnaast tevredenheid over zaken zoals de stand van de economie en de politieke situatie. Ook wordt de vraag gesteld hoe gelukkig de respondent in het algemeen is. Deelnemers aan de enquête kunnen antwoord geven op een schaal die loopt van 0 (extreem ongelukkig) tot 10 (extreem gelukkig). Hun antwoord werpt licht op het geluksgevoel van de respondenten.

Ten tweede wordt gevraagd wat de respondenten doen in hun dagelijks leven. De meeste respondenten hebben betaald werk (52%) of zijn met pensioen (27%). De overige 21% studeert, is werkloos, niet in staat om te werken, doet het huishouden of vervult zijn militaire dienstplicht. Deze categorieën respondenten zijn hierna buiten beschouwing gelaten – voor de uitkomsten maakt dit overigens niet heel veel uit.

Ten derde bevat het onderzoeksbestand gegevens over grote aantallen respondenten per land. De huidige analyses bevatten de antwoorden van 36.279 mensen verspreid over 28 Europese landen.

Ten slotte bevat de vragenlijst een groot aantal items, die het mogelijk maken om bij de analyse verschillende achtergrondvariabelen mee te nemen. Deze items geven meer inzicht in het verband tussen dagelijkse activiteiten en de mate van geluk (Layard, 2005). Wat dat laatste betreft worden meegenomen: de financiële situatie, gezondheid, het gevoel controle te hebben over het leven, de mate van eenzaamheid en het aantal contacten met anderen.

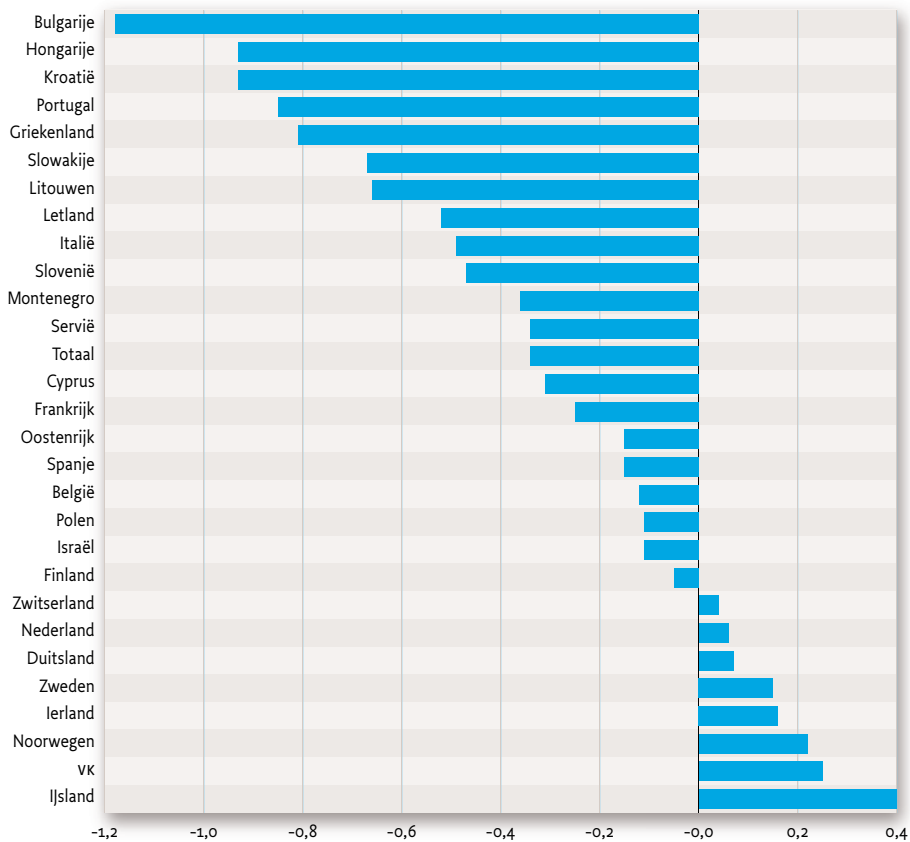
Vervolgens valt met de ESS-gegevens per land te berekenen hoe groot het verschil in geluk is tussen werkenden en gepensioneerden, waarbij een negatief getal betekent dat de werkenden in een land gelukkiger zijn dan gepensioneerden en een positief getal dat de gepensioneerden zich gelukkiger voelen. Met andere woorden: een positief getal is een indicatie van het Zwitserleven gevoel.

Figuur 1 geeft een weergave van de verschillen per land. Gemiddeld gezien zijn werkenden (met een score van 7,55) gelukkiger dan gepensioneerden (score van 7,21). De scores verschillen nogal per land. In Bulgarije, Hongarije en Griekenland zijn de

gepensioneerden aanmerkelijk minder gelukkig dan de werkenden. In die landen is dat verschil ongeveer 1 punt. En dat op een schaal van 0-10. In acht landen ligt het geluksniveau van gepensioneerden *hoger* dan dat van werkenden. In IJsland, het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen zijn deze verschillen het grootst (tussen de 0,20 en 0,40 punt). Nederland staat ook in dit rijtje, maar de verschillen tussen werkenden en gepensioneerden zijn erg klein (0,06 punt). De gelukscores van zowel werkenden als gepensioneerden liggen hier rondom de 8.

Verder bestaat een positief verband tussen de mate van geluk die gepensioneerden en die werkenden ervaren (de correlatiecoëfficiënt op landniveau is 0,91). Kortom, in landen waar werkenden gelukkig zijn, zijn gepensioneerden dat ook. Wel wordt, naarmate werkenden gelukkiger zijn, de kloof breder tussen het geluk van werkenden en dat van gepensioneerden (een correlatiecoëfficiënt van 0,61).

Figuur 1 Verschillen in geluksniveaus van werkenden en gepensioneerden

Bron: *European Social Survey*, Ronde 11

Welke factoren dragen bij aan het geluk van gepensioneerden? De gebruikte gegevens maken het mogelijk een aantal van de bronnen van geluk verder uit te diepen. Uit de analyses blijkt dat verschillen tussen werkenden en gepensioneerden voor een groot deel worden verklaard door de staat van hun financiële situatie, de stand van hun gezondheid, het gevoel controle te hebben over het leven, al dan niet eenzaam zijn en het aantal contacten met anderen. Elk van deze bronnen draagt een steentje bij aan het geluk. En, ze verklaren ongeveer 50 procent van de eerder geconstateerde verschillen in geluk tussen werkenden en gepensioneerden. Dit heeft ermee te maken dat gepensioneerden minder vaak toegang hebben tot de genoemde bronnen van geluk. De slechtere gezondheid van gepensioneerden springt hier in het oog. Maar ook op de andere geluksbronnen scoren gepensioneerden in het algemeen minder goed.

Resteert de vraag welke praktische inzichten en beleidsaanbevelingen we op basis van deze korte analyse kunnen formuleren. Ten eerste zeggen de uitkomsten iets over de kwaliteit van pensioenstelsels. Als we de uitkomsten leggen naast de Global Pension Index van Mercer (2025), dan blijkt dat de stelsels van Nederland en IJsland tot de beste van de wereld worden gerekend. Toch verklaart deze lijst ook weer niet alles. Volgens deze index hebben landen als Oostenrijk, Polen en Duitsland een slechter functionerend systeem dan Kroatië. Dat vertaalt zich echter niet in de geluksniveaus van de gepensioneerden in die landen. Er speelt dus meer dan beleid alleen. Of, zoals we vaker zien, beleid vertaalt zich niet één op één in gewenste uitkomsten (Caminada, Goudswaard en Koster, 2012).

Ook in dit geval loont het verder te kijken. Waar de nadruk zou kunnen liggen op het vinden van het beste pensioenstelsel, blijkt het geluk van gepensioneerden voor een groot deel te maken te hebben met algemene verschillen in geluksgevoelens tussen landen. Wat dat betreft is er toch echt het nodige af te dingen op de onderliggende boodschap die het ‘Zwitserleven gevoel’ uitstraalt. In plaats van de overgang van een minder gewenste situatie (werk) naar een leven vol zon en plezier (pensioen), is de werkelijkheid vaak ontnuchterend. Zo erg is werk voor veel mensen nou ook weer niet en niet iedereen gaat erop vooruit tijdens het pensioen.

Hoewel een pensioenverzekeraar daarop kan zeggen dat die mensen dan een betere verzekering hadden moeten afsluiten, is de kous daarmee niet af. Naast financiële zekerheid, zijn andere bronnen van geluk van belang die niet af te dekken zijn met een verzekering. Onder aan de streep betekent dat eigenlijk ook van gepensioneerden nog altijd hard werken, namelijk aan een gezonde levensstijl en aan het onderhouden van sociale contacten.

LITERATUUR

- Caminada, K., K.P. Goudswaard, en F. Koster (2012), Social income transfers and poverty: a cross-country analysis for OECD countries, *International Journal of Social Welfare*, 21(2), 115-126
- Goudswaard, K.P., R.M.J.W. Beetsma, T.E. Nijman, en P. Schnabel (2010), *Een sterke tweede pijler. Naar een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
- European Social Survey (2025), *ESS round 11 - 2023. Social inequalities in health, gender in contemporary Europe*
- Layard, R. (2005), *Happiness. Lessons from a new science*, London: Penguin
- Mercer (2025), *Mercer CFA Institute Global Pension Index 2025*
- Vliet, O.P. van, J. Been, K. Caminada, en K.P. Goudswaard (2012), Pension reform and income inequality among older people in 15 European countries, *International Journal of Social Welfare*, 21(51), 8-29